

11. Академия рынка: маркетинг: Пер. с фр. / Дайан А., Букерель Ф., Ланкар Р. и др. / Науч. ред. Худокормов А.Г. – М.: Экономика, 1993. – 572 с.
12. Dellenbrant J.A., Olsson M.O. (eds.) The Barents Region. Security and Development in the European North. – CERUM, Umea, 1994. – 117 p.
13. AMA Board Approves New Definition // Marketing News. – 1985. – March 1. – p. 1.
14. Котлер Ф., Боуэн Дж., Мейкенз Дж. Маркетинг. Гостеприимство и туризм: Учебник для вузов. - М.: ЮНИТИ, 1998. - 787 с.

Деркач В.В.

СТАН ЕТНОГРАФІЧНОЇ РОБОТИ У ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ У КІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Актуальність статті. Дослідження наукової спадщини вчених у галузі етнографії є важливою справою в умовах сучасного етапу розвитку українського суспільства. Вони дають змогу правильно й повно схарактеризувати процеси, які відбувалися у вітчизняній етнографічній науці у кінці ХІХ – на початку ХХ століття; допомагають одержати нові відомості про побут і звичаї, про гармонію стосунків в усіх сферах історичного існування нашого народу. Крім того, вивчення етнографічних праць західноукраїнських літературних діячів дають змогу глибше зрозуміти їх художню творчість.

Завдання статті. Схарактеризувати основні теоретичні засади і висвітлити зміст і обсяг досліджень у галузі етнографії видатних західноукраїнських діячів кінця ХІХ – початку ХХ століття – Івана Франка, Володимира Гнатюка, Михайла Павлика, Григорія Ількевича, Володимира Шухевича та інших. Розглянути етнографічні явища, які аналізували дослідники, з точки зору політичних і соціальних відносин в Галичині зазначеного періоду.

Координатором етнографічних досліджень у Західній Україні у кінці ХІХ – на початку ХХ століття був видатний письменник, перекладач, публіцист, учений Іван Якович Франко. Його талант – надзвичайно різнобічний. В історії світової культури не багато діячів з таким широким діапазоном творчих інтересів, як І. Франко. „Він з однаковим натхненням писав поетичні, прозові і драматичні твори, виступав з критичними статтями, перекладав твори багатьох російських і зарубіжних письменників, публікував наукові праці з літературознавства, фольклору, лінгвістики, історії, економіки... За своє творче життя Іван Франко написав понад п'ять тисяч творів українською, російською, польською, чеською, німецькою, болгарською, французькою мовами...“ [1, с.37]. Таким чином, він залишив нам багату літературну і наукову спадщину, серед якої чільне місце займають ґрунтовні праці з етнографії. Спадщина І. Франка в галузі етнографії за своїм практичним спрямуванням і характером та методом дослідження – це найвище досягнення передової української літератури II половини ХІХ – початку ХХ століття.

Іван Франко написав понад 40 етнографічних розвідок, ряд рецензій і відзвітів на етнографічні роботи українських, російських, польських, чеських учених. Основними працями Івана Франка цієї тематики є його велика кореспонденція про життя і побут дрогобицьких робітників („Korespondencje, Drohobycz“, 1880), а також „Мандрівка руської молодіжі“ (1884), „Галицько-руський орнамент на Віденській виставці“ (1886), „Kilimy podolskie“ (1892), „Сліди снохачтва в наших горах“ (1895), „Ornament ruski“ (1895), „Килими, дивани і коверці“ (1896), „Eine ethnologische Expedition in das Wojkenland“ („Етнологічна експедиція на Бойківщину“, (1905) та ін.

Окрім зазначених праць, висвітлення питань української етнографії та розв'язання теоретичних проблем даної науки знаходимо в багатьох інших роботах І. Франка. Це статті „Наука та її становище у відношенні до класу працюючих“ (1878), „Мислі про еволюцію в історії людськості“ (1881), „Дві школи в фольклористиці“ (1895), „Najnowsze prady w ludoznawstwie“ („Найновіші напрямки в народознавстві“, 1895) тощо.

На величезному етнографічному матеріалі, зібраному в західних регіонах України, учений побудував багато публіцистичних статей, які були надруковані в українських і польських газетах та журналах. Цей матеріал І. Франко творчо використав у своїх повістях, оповіданнях, віршах і поемах.

Характерною рисою діяльності Івана Франка як етнографа було прагнення до вивчення саме сучасного йому життя українського народу. Етнографічні явища він розглядав з точки зору політичних і соціальних відносин в Галичині тих часів.

Крім І. Я. Франка, у галузі етнографії і фольклору „велику роботу проводили... В. Д. Грінченко, В. М. Перетц, М. Ф. Сумцов, В. М. Гнатюк, П. Г. Житецький, Ф. К. Вовк, Ф. М. Колеса і К. В. Квітка...“ [6, с.22]. Але найвидатнішою постаттю на цьому полі діяльності був його вірний друг, ідейний однодумець і соратник у боротьбі за народні інтереси Михайло Іванович Павлик. Як і І. Франко, М. Павлик „вимагав, щоб література керувалася передусім інтересами народу. У студії „Потреба етнографічно-статистичної роботи в Галичині“ М. Павлик закликав до глибокого вивчення народного життя, мови, усної творчості“ [4, с.148]. Його літературна спадщина (історичні, економічні, етнографічні й фольклористичні праці, історико-літературні, критичні й публіцистичні статті, прозові художні твори) – „де своєрідна енциклопедія гуцульської етнографії, фольклору й розмовної мови, яскравими діалектними барвами якої автор щедро завітчав і власну мову і особливо мову героїв своїх творів. Це дещо утруднює їх читання, але й становить своєрідну окрасу, є їх іскристим струменем, що витікає безпосередньо з чистого джерела народної мови“ [5, с.77]. Вона становить значну цінність і заслуговує на найпильнішу увагу.

Перші літературні спроби М. І. Павлика (у поезії й фольклористиці) належать до часу, коли він навчався у Львівській гімназії (1871 – 1874), але справжній початок його літературної діяльності припадає на 1874

рік, коли він разом з Іваном Франком виступив зі своїми творами на сторінках журналу „Друг“. Восени наступного року М. Павлик познайомився з І. Франком особисто і від цього часу став одним із найближчих його друзів і однодумців. „Разом з Франком Павлик брав участь в „Академічеському кружку“, вів боротьбу проти „москвофілів“ [5, с.61].

У 1876 році у львівському журналі студентської молоді „Друг“ М. Павлик за участю і допомогою І. Франка друкує статтю „Потреба етнографічно-статистичної роботи в Галичині“. Провідною думкою у виступі М. Павлика як представника прогресивного напрямку в етнографії було те, що він розглядав науку, зокрема етнографічну, не як „ціль саму для себе, а для поправлення людського життя, а передовсім і найбільше робочої маси нашого люду“. У цій же роботі він закликав до глибокого вивчення народного життя, мови, усної творчості. Розвинув цю думку вчений і у наступних статтях та рецензіях з приводу збірки „Байки, приказки і повістки“ І. Верхратського (1876), твору Д. Вінцковського „Гостинець із Черновець“ (1876). М. Павлик збагатив національну культуру багатющим джерелом фольклористики та етнографії. „Свідченням цього є його розвідки „Народна пожива на Бойківщині“, „Причинки до пізнання Гуцульщини“, „Гуцули“, „Народні оповідання про тютюнарів“, „Гуцульське мистецтво в Косові“ та ін.“ [2, с.93].

Значний вплив на розвиток етнографічних досліджень у Галичині відіграли дві виставки народних промислів у 1881 р., до організації і проведення яких чималих зусиль доклав І. Франко. Перша з них відбулася у Коломиї, на якій експонувалися вироби покутсько-гуцульських домашніх промислів (килими, гончарні вироби, хахлі, різьба по дереву, вишивка); на другій, організованій у Тернополі, була показана колекція зразків народного одягу. Аналогічні виставки були проведені у 1882 р. в Перемишлі і в 1894 р. у Львові.

З повідомленнями про проведення цих виставок І. Франко виступав у газеті „Діло“ (1882 р.), у польській газеті „Kurjer Lwowski“ та в журналі „Жите і слово“ (1894 р.).

У 80-х роках І. Франко організує масове збирання етнографічного матеріалу, залучивши до цього передові прогресивні кола інтелігенції, особливо студентської молоді. З цією метою він у 1883 р. створює у Львові Етнографічно-статистичний гурток. За рік існування було проведено 12 засідань, на яких заслуховували доповіді І. Франка та інших членів гуртка. Активну участь у його роботі брав член Краківської академії наук професор І. Коперницький, який провів етнографічні експедиції на Бойківщину, Лемківщину та в інші місцевості українських Карпат для дослідження звичаїв, обрядів та записування зразків усної народної творчості. Після завершення експедицій І. Франко із знанням справи аналізує результати проведеної роботи: вказує і на досягнення, і на ряд недоліків, зазначаючи, зокрема, що І. Коперницький за дуже короткий час, не маючи у складі експедиції достатньої кількості етнографів, хотів разом описати культуру та побут українців – лемків, гуцулів і бойків. На думку І. Франка, об'єкти досліджень І. Коперницький вибирав випадково і через це висновки, зроблені ним, були такими, що не відповідали науковим вимогам, були здебільшого передчасними і дуже поверховими.

Роботу гуртка І. Франко популяризував у газеті „Діло“, де у 1884 р. він опублікував свої праці „Засідання етнографічно-статистичного гуртка“, „Нашим молодим мандрівникам в дорогу“, „Мандрівка руської молодіжї“.

У розвиток етнографічної науки на західноукраїнських землях у кінці ХІХ – на початку ХХ століття значний вклад внесли періодичні видання, зокрема журнали „Народ“ та „Жите і слово“. Народознавчі матеріали публікувалися в цей час також в „Етнографічному збірнику“, заснованому в 1885 р. і редактованому І. Франком і В. Гнатюком. З 1899р. видаються „Матеріали до українсько-руської етнології“, де публікуються етнографічні, археологічні й антропологічні розвідки українських і зарубіжних дослідників.

У червні 1896 р. Івана Яковича Франка призначили на посаду заступника голови філологічної секції Наукового товариства ім. Шевченка. Секретарем етнографічної комісії цього товариства був Володимир Михайлович Гнатюк, який „підніс фольклористику в ранг самостійної наукової дисципліни, тісно зв'язаної з етнографією, літературознавством і мовознавством“ [7, с.7]. Разом вони укладають програму „В справі збирання етнографічних матеріалів“, де визначають питання, якими повинні займатися збирачі етнографічних матеріалів. Зокрема, укладачі програми радять, щоб кожний запис був чіткий, виразний, написаний лише на одному боці аркуша. Приказки, загадки, вірування доцільно записувати на маленьких картках. Довгі оповіді мають бути записані від інформатора дослівно, без доповнень і змін. Особливо варто звернути увагу на місцеві говори. Форми „шепка“, „жеба“, „соль“, „ходить“, „робет“, „водов“, „юж“, „цимра“, наприклад, не можна виправляти на „шапка“, „жаба“, „сіль“, „ходить“, „роблять“, „водою“, „вже“, „кімната“. І. Франко і В. Гнатюк випускають також звернення до керівників музеїв, у якому йдеться про призначення і завдання цих закладів, основними з яких є збирання та зберігання пам'яток матеріальної культури народу та надання їх ученим для наукової роботи. Учені розробили рекомендації для молодих етнографів щодо наукового методу збирання матеріалів із точною паспортизацією предметів. Вони також ініціюють керівництво етнографічною роботою у всій Україні. Так, з листів М. Коцюбинського, який був членом Чернігівської архівної комісії, видно, що І. Франко та В. Гнатюк допомагали йому в організації етнографічної роботи в цій комісії своїми порадами, надсилали програми збирання етнографічних матеріалів, інформували його про свої здобутки у цій сфері діяльності на західноукраїнських землях.

За ініціативою етнографічної комісії було проведено ряд експедицій для збирання етнографічних матеріалів. Так, у 1900 р. І. Франко, О. Роздольський, М. Павлик побували у Стрийському, Городецькому та інших повітах Галичини. У 1904 р. етнографічна експедиція виїхала на Бойківщину. Зібрані матеріали лягли в основу статті І. Франка „Етнологічна експедиція на Бойківщину“, у якій він довів твердження про автохтонність слов'янсько-української культури, чим категорично заперечив думки ряду вчених про вплив на розвиток української культури східних елементів (персько-арабських) і західних (германських), розкрив своєрідність і оригінальність українського будівництва та підкреслив контраст між стилем українських корінних поселень і поселень, зведених людьми, що переїхали з інших територій. Матеріальну культуру галицького

народу, а саме садибу, подвір'я, хату селянина, І. Франко ґрунтовно описав у статті „Моя вітцівська хата“ (1913), у якій він характеризує культуру і побут жителів Підгір'я у другій половині ХІХ століття.

І. Франко уважно стежив за кожним новим етнографічним дослідженням, за кожною новою роботою у цій галузі, постійно цікавився науковою діяльністю всіх етнографів, що будь-коли досліджували культуру і побут українського народу. Про це свідчить його літературно-критична діяльність. Так, у рецензії на п'ять томів „Гуцульщини“ Володимира Шухевича (Львів, 1899 – 1908) він зазначав, що ця монографія важлива й оригінальна своїм охопленням усього комплексу матеріальної і духовної культури гуцулів – архітектури, одягу, їжі, бондарства, столярства тощо. Проте, відзначивши всі позитивні моменти, І. Франко критикував цю роботу за серйозні недоліки, головним з яких, на його думку, було те, що автор не ставив ніяких проблем у своєму дослідженні, а тільки описував усе, що бачив. Вказав І. Франко й на те, що В. Шухевич не зумів застосувати історико-порівняльний метод у даній роботі, внаслідок чого не зміг зробити правильних наукових висновків – навіть не зумів розрізнити, що саме характерне лише для гуцулів, а що – для всього українського народу.

І. Франко дав високу оцінку етнографічній діяльності Григорія Ількевича, який займався збиранням фольклору („У збірці „Галицькі приповідки і загадки, зібрані Григорієм Ількевичем“ (Відень, 1841), що вийшла з підямовою Я. Головацького, було вміщено понад 2700 народних прислів'їв“ [3, с.349]) і був автором кількох розвідок про звичаї та вірування українського народу.

Оцінив І. Франко і видатного чеського етнографа Францішка Ржегоржа, який віддав етнографічній роботі всі свої сили, об'їхав майже всю східну Галичину, записуючи, малюючи та збираючи матеріали для галицько-руського відділу Празького музею. Допомогала йому у цій роботі буковинська письменниця-демократка Євгенія Ярошинська, яка „збирала для нього етнографічні матеріали на Буковині (одяг, вишивки, в'язання, ткацькі вироби тощо)“ [5, с.105]. У чеській пресі Ф. Ржегорж опублікував численні праці з галицької етнографії.

Високо цинив Іван Франко Михайла Коцюбинського як прекрасного знавця народного життя і побуту, підкреслюючи, що М. Коцюбинський розглядав етнографічні явища з соціальної точки зору.

Таким чином, Івана Франка справедливо можна вважати організатором і координатором етнографічних досліджень у Галичині у кінці ХІХ – на початку ХХ століття. Це етнограф-збирач нового типу, який застосовував прогресивні методи наукової діяльності. У своїх дослідженнях він приділяв велику увагу висвітленню і соціальних відносин у Західній Україні, що відіграло важливу роль у вивченні культури та побуту українського народу. Наукова діяльність Івана Франка як етнографа характеризується значним розширенням його роботи збирача, дослідника і публікатора етнографічних матеріалів. Він намагався об'єднати зусилля не лише західноукраїнських фольклористів і етнографів, а й прогресивних діячів Східної і Центральної України, учених Європи. Головним у діяльності І. Франка у цій галузі слід вважати те, що він розробив ряд теоретичних питань, які стосуються вивчення культури і побуту населення, їх походження, розселення та культурно-побутових взаємозв'язків, тим самим піднісши теоретичний рівень етнографічної науки.

Джерела та література

1. Бровіньок Т. І. Студія Івана Франка „На дні“ як новий тип ідейно-естетичної структури // Українська мова і література в школі. – 1981. – № 8. – С. 37 – 43.
2. Гришаєнко Н. І. Видатний учений-фольклорист (До 120-річчя з дня народження В. М. Гнатюка) // Українська мова і література в школі. – 1991. – № 5. – С. 91 – 93.
3. Історія української літератури: У восьми томах. – Т.2. – К.: Наукова думка, 1967. – 483 с.
4. Історія української літератури: У восьми томах. – Т.4. – Кн.1. – К.: Наукова думка, 1969. – 435 с.
5. Історія української літератури: У восьми томах. – Т.4. – Кн.2. – К.: Наукова думка, 1969. – 451 с.
6. Історія української літератури: У восьми томах. – Т.5. – К.: Наукова думка, 1968. – 523 с.
7. Яценко М. Т. Фольклористична спадщина В. М. Гнатюка // Вибрані статті про народну творчість. – К., 1966.

Деркач Т.В.

СУБСТАНТИВНІ КОНЦЕПТУАЛЬНІ МЕТАФОРИ У СУЧАСНОМУ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧОМУ ТЕКСТІ

Актуальність статті. Становлення лінгвістики тексту як самостійної дисципліни спричинило новий підхід до дослідження мовних явищ, зокрема метафори. Специфіка процесів метафоризації залежно від типу текстів, характерні властивості метафори в них належать до малодосліджених питань теорії стилістики сучасної української мови.

Як відомо, одним із засобів творення метафори є порушення семантичної сполучуваності лексичних одиниць. Метафора, як правило, складається з двох компонентів – метафоризуючого та метафоризованого слова. Проте у працях присвячених дослідженню метафоричних процесів у мові, відсутні чіткі критерії виявлення метафоризуючого та метафоризованого слова. Тим часом їх визначення пов'язане з певними труднощами, оскільки семантична сполучуваність порушується обома компонентами метафори. Лише врахування семантичних зв'язків метафори у тексті уможливило визначення метафоризуючого і метафоризованого слова [1, с.60].

Природа механізмів метафоризації зумовлює певний тип метафоричних структур, зумовлений ситуативними умовами мовного процесу. Зокрема й літературознавча метафора є результатом дії об'єктивних мов-